

Становище

за дисертационния труд на **Мартин Смит** „Сигурност в несигурността: ценността на стоическата етика на добродетелите” за придобиване на образователна и научна степен „доктор” от проф. дфн **Владимир Градев**

Представеният от Мартин Смит за защита труд е на английски език и в обем 215 с. Дисертацията започва със съвсем кратко въведение в проблематиката на изследването и се състои от 4 части, като последната от тях е заключение и не би трябвало да бъде отделна част. Има приложения за Аристотел, Макиавели и еkleктичната философия, но не и за стоицизма. Дадени са и 4 разгънати фигури, в които Мартин Смит обобщено и нагледно представя постигнатите в изследването резултати. В библиографията се съдържат около 110 заглавия, на английски език. В дисертацията Смит се стреми към собствен прочит на разглежданите автори – преди всичко Аристотел, Сенека, Макиавели -, и това, разбира се, е най-ценното в неговата работа. При все това, едно по-задълбочено и критично разглеждане на вторичната литература за Аристотел, стоицизма и Макиавели и най-вече на основни разработки в съвременната морална философия, най-вече в сферата на етиката на добродетелите, щеше да позволи на Мартин Смит по-сигурно да отстоява своите тези, а постигането на сигурност е заявената цел на неговата работа.

За процедурата ще отбележа, че Смит е представил три публикации по темата на дисертацията, които още не са публикувани, но са под печат. Авторефератът е направен според изискванията и отразява точно съдържанието на работата. Достоеен за отбелязване и положителна оценка е фактът, че Мартин Смит представя не само основните приноси, но и ограниченията на своето изследване, с което показва самокритичност, едно ценно и рядко качество. Накратко са

очертани и перспективи за бъдещи изследвания, които работата открива.

Не мога да не изтъкна също, че проектът на Мартин Смит е амбициозен: оспорване на традиционния подход към етиката на добродетелите и нейното по-добро съгласуване с реалната реалност на нашето време. Но защо именно етиката на добродетелите е най-адекватния подход към проблемите и предизвикателствата на нашето съвремие? Не твърдят ли същото, ако вземем само другите две основни течения в съвременната морална философия, консеквенциализмът и деонтологията? При така зададена цел на работата краткото критично разглеждане на основните направления на съвременната морална философия и техните позиции по разглежданите в дисертацията въпроси е необходимо и би дало по-ясна и сигурна рамка на изследването. Смит разглежда етиката на Аристотел през призмата на Тома от Аквино като теологическа етика и това е напълно оправдан подход. Ала не трябва ли в такъв случай цялата етика на добродетелите да се разглежда като теологическа етика?

Заглавието претендира, че настоящето изследване ще даде по-голяма „сигурност в несигурността“. Но какво е сигурност? Мартин Смит не прави кратък исторически преглед на това основно философско понятие, не посочва неговите основни характеристики и най-вече не дава критерии за сигурност при моралното съждение.

Злото несъмнено е проблем *за* и *на* моралната философия. Във философията злото традиционно се разглежда като природно, метафизично и морално. Дисертантът, без да разглежда природното и метафизичното зло, се фокусира върху моралното зло, несъмнено, защото то е в средоточието на вниманието на моралната философия. В стремежа към сигурност, обаче, не могат да бъдат пропуснати и общите етически въпроси по отношение на природното и метафизичното зло, свързани с основополагането на морала, целите на етиката и моралното значение на страданието, централно за една

етика на добродетелите. За да няма морално объркване, което е заявена цел на работата, трябва ясно да бъде определено какво точно е морално зло? При това класическата западна морална теория, дори да приемем, че има единна такава, не разглежда злото просто като отклонение или морално невежество, както твърди дисертантът, а вижда в тях само някои от причините за злото.

От това, че злото няма собствена онтологична тежест и субстанция, за автори като Аристотел или Тома от Аквино, съвсем не че то е нереално, че е илюзия, напротив, в тази перспектива злото е налице, когато има унищожаване, увреждане, разрушаване, потискане, страдание и съвсем реално изчезване на доброто, понижаване на битието, опропастване на съществуването. Да, голямото, „субстанциално“ зло лесно се разпознава и тогава разграничението между добро и зло изглежда ясно и сигурно. Ала истинските опасности, сериозните изкушения и проблеми в моралния живот започват с малките, незначителни, почти незабележими стъпки. Най-трудно се осъзнава мигът на прекрочване на границата, която не е трябвало да бъде преминавана, на отварянето на вратата, която е трябвало да стои затворена. Тогава силите на злото нахлуват, обсебват, заразяват, започват бързо да се множат с раково свръхизобилие. Тези сили не съществуват самостоятелно, „в себе си“ и „за себе си“ и за това за тази традиция злото няма своя субстанция и онтологична тежест. Нещата, от които злото зависят, са добри по природа, защото идват от Бог в перспективата на една теологическа етика, позиция, която и Мартин Смит, казва, че заема. И злото се разпространява като плесен или ръжда върху доброто, или ако използвам, още по-точна метафора, като паразит или тумор, който се настанява в живота същество и унищожаване отвътре своя подслон. Това измерение на „несубстанциалисткото“ схващане на злото не е взети предвид от дисертанта, който, за да го критикува успешно, е трябвало най-напред задълбочено и точно да го изясни.

Мартин Смит взема понятия от различни автори, които използва за целите на своето изследване като *das Man*, *virtù*, баналност на злото. Той, разбира се, е свободен да го прави, но трябва и авторът и читателят да са сигурни в тяхната употреба, за което е необходимо внимателно изясняване на значението на понятията при авторите, от които ги взема. Така, например, *das Man* в *Битие и време* не е „анонимно множество“, нито „тълапа“, както твърди Смит, за да изгради после върху тях своите собствени разграничения и построения. *Das Man* (безлична форма на немски) е екзистенциал, т.е. първичен елемент от позитивната структура на *Dasein* и е пропадналостта на *Dasein* в неговото всекидневие.

В случая с *virtù* Смит е положил усилия да изясни понятието при Макиавели и това е похвално. Ала едностранчивото схващане за *Владетелят* като сатирично произведение, основавано тесен прочит на тезисите на Бенър, не му е позволило ясно да види радикалната новост на Макиавели. На първо място *Владетелят* е наръчник за техниката на политиката, чиито правила могат да бъдат прилагани от всеки овладял ги читател политик. С *Владетелят* Макиавели преди всичко обособява политиката, като автономна, неизпроизтичаща от никаква друга същност (било тя религиозна, метафизична, морална) сфера, като ясно показва, че религията, морала, правото са хетерономни спрямо нея и че тя има свои собствени принципи и правила. Проблематично е, значи, схващанията на Макиавели за политиката да бъдат директно пренасяни в сферата на морала, пренос, който превръща съчинението наистина в сатирично и осмиващо традиционните добродетели. Какво е *virtù* за Макиавели? Определено не е моралната добродетел на благородния човек, нито тази на благочестивия християнин. Какво е тогава? *Virtù* е политическата добродетел, *par excellence*, т.е. публичната способност да се действа политически, според условията и изискванията на

конкретната политическа ситуация. Не случайно образците на тази нова, чисто политическа, *virtù* са създателите на нови държави.

Искам накрая да попитам Мартин Смит какво е отношението между моралния живот и добрия живот в така разработената от него етика на добродетелите.

С настоящата работа Мартин Смит показва, че има способност за самостоятелно мислене и неговата дисертация в голяма степен изпълнява изпълнява задачите, които си е поставила и при удовлетворителен отговор на повдигнатите в становището проблеми, ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Мартин Смит.

01.12. 2024 г.

Владимир Градев